

Epilän rakennusinventointi 2002-2003, alueinventointiselostus.

Aatelisten mahtavuuden aikana 1600-luvulla suurin osa Harjun jakokunnan tiloista oli läänitettyä aatelisille.

Talonpojat olivat vain niiden viljelijöitä.

Monet talot olivat täysin autioina pitkiäkin aikoja.

Vasta Kaarle XI:n toimeenpanemassa reduktiossa, joka tällä seudulla toteutettiin pääosin 1683, talonpojat saivat jälleen tiloja omikseen sitoutumalla huolehtimaan joko jalka- tai ratsumiehen asettamisesta kruunun palvelukseen tai maksamalla palkkatuloa upseereille.

Harjun huomattavimmiksi taloiksi tulivat tällöin Kaarila ja Rahola.

Ne olivat ratsutiloja eli rustholleja, jotka oman verovapautensa lisäksi saivat hyväkseen aputalojen eli akumenttitalojen verot. Tohlopin kylään kuuluivat Vaakkolan, Kohman, Rason ja Epilän tilat.

Keskiajalla yksi tai useampi kylä muodosti ns. jakokunnan.

Harjun jakokuntaan kuuluivat keskiajan lopulla Pispalan, Raholan, Hyhkyn, Kaarilan, Tohlopin, Villilän ja Pitkäniemen kylät.

Tämä kyläjako esiintyy Harjun jakokunnan alueena jo ensimmäisessä, v. 1540 laaditussa maakirjassa. Sen pääkylä ja vanhin kylä oli Hyhky, jonka nimi tunnetaan asiakirjoissa ensimmäisen kerran vuonna 1433. Hyhkyn kylä paloi kokonaisuudessaan vuonna 1770 elokuun 9. ja 10. päivän välisenä yönä.

Isoviha hävitti maatamme 1700-luvun alkupuolella ja autioitti mm. Kaarilan ja Raholan talot. 1720-luvulla nämä talot osti Gaddin suku. Pietari Adrian Gadd syntyi 1727 Kaarilassa. Hänestä tuli etevä taloustieteilijä ja tutkija. Hän perusti Kaarilaan kasvitieteellisen puutarhan, joka oli maamme ensimmäisiä. Nykyisen Winterin alueella sijaitsivat Rason ja Epilän talot. Rason tila Tohloppijärven rannalla tuli vuonna 1712 Harjun seurakunnan kappalaisen virkataloksi, kunnes seurakunta lakkautettiin 1839. Epilän tilan sanottiin olleen ” ikimuistoisesti aution ” 1600-luvulla, kunnes se 1746 otettiin viljelykseen.

Harjun kappeliseurakunnalle rakennettiin oma kirkko Kaarilan talon maille todennäköisesti 1651. Harjun kappelin asema tuli keskeisemmäksi 1708-49 Ylä-Satakunnan markkinoiden pitopaikkana (Perttelin markkinat). Markkinakojujen sytyttyä tuleen sekä kirkollisuudelle aiheuttamiensa häiriöiden vuoksi markkinat siirrettiin Pispalaan.

Ruotsi-Suomen valtiopäivillä 1740-41 oli esillä kysymys kaupungin perustamisesta Harjuun samassa yhteydessä kun Kokemäenjoen kanavoimista suunniteltiin.

Professori Niilo Hasselblomin ehdotuksen pohjalta valtiopäivät tekikin periaatepäätöksen Harjun kaupungin perustamisesta ja Hämeenlinnan siirtämisestä. Väliin tullut sota, pikkuvihan aika, saattoi asian syrjään. Kun asia tuli esille 1771-72 valtiopäivillä, kaupungin paikka siirtyi Harjusta Tammerkoskelle.

Satojen vuosien ajan Epilän läpi vei tärkeä postitie. Harjun jakokunnan alueet kuuluivat Pohjois-Pirkkalaan vuoteen 1935 asti ja rekisteröitiin Tampereeseen vasta 1937.

Jacob Epi asutti Epilän taloa 1554 alkaen ja Peter Tohlopintha Tohloppia. Agraarivaiheesta voidaan mainita hyötyeläinten sijoittuneen varsin tasalukuisesti taloihin, varsinaiset karja- ja viljelytilat kuitenkin olivat enemmänkin Pirkkalan puolella. Maat kuuluivat Kaarilan kartanolle vielä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa, maakauppaa vauhditti Kaarilan kunnallisneuvos, senaatin ylimääräinen kopisti, agronomi Otto Thunebergin ilmoitus Aamulehdessä 19.9.1895: ”Maata vuokrataan herroille huvilapaikoiksi Epilän pysäkin luota”. Hän oli myös osakkaana ja perustajana useissa yrityksissä.

Teollinen toiminta alkoi Epilässä 1891 Erland Kustaanpoika Hildenin perustettua Tiikonojan varteen nahkurinverstaan. Tosin ennen tätäkin olivat talonpojat suuressa mittakaavassa valmistaneet (huonolaatuisina tunnettuja) poltettuja tiiliä. Tehtaille oli edullista sijainti hyvien liikenneyhteyksien varrella sekä vesistöreittien keskuudessa.

Hyvinkin pienelle alueelle oli teollisuutta keskittynyt siinä määrin, että Suomen teollisesta työväestä n.10% oli Epilässä 1900-luvun alkukymmenien tilannetta kuvaavassa taulukossa.

Teollisuuden menetelmät olivat aikaansa edellä sekä laadultaan parasta luokkaa. Patruunat olivat todellisia persoonia ja pitivät työntekijöistään huolta.

Epilän teollisuuden hiipumiseen 1960-luvun puolivälistä alkaen oli seuraavia syitä; Perustajien eläköityessä 1950-luvulla laiminlyötiin koneiden uusinnat sekä osittain muut investoinnit, Suomessa alkoi voimakas murrosvaihe; maanviljelystä alettiin siirtyä hiljalleen kaupunkiasumiseen, teollisuuden automatisointi, sosiaalikulustannusten ennennäkemättömän raju kasvu, halpatuonti alkoi kasvaa, muovin invaasio, joka korvasi nahkaa, metalleja, betonia ym. lisäksi ”kertakäyttökulttuuri” alkoi voimistua, enään ei oletettukaan tuotteen kestoiksi sataa vuotta.

Teollisuuden hiipumista seurasi jälkiteollistumisen aika, jolloin mahtaviin kiinteistöihin hakeutui pienteollisuutta, kauneusarvoiltaan ainutlaatuisimmat teollisuusrakennukset valitettavasti purettiin.

Osa tehtaista on vieläkin toiminnassa.

Nykyään Epilä on tonttimaan arvoltaan yksi Tampereen kalleimmista, ihmeellistä kyllä, todellinen arvonnousu alkoi vasta 1990-luvun puolivälin jälkeen osan teollisuusrakennuksista vasta tällöin saadessa suojelumerkinnän. Tunnusomaista on tälle hetkelle kaavoista tehdyt lukuisat valitukset.

Epilää voidaan pitää omavaraisena, teollisuutta oli kaikilta aloilta, samoin osaamista.

Seudulla 1918-vuoden tapahtumia ei muistella kansalaisotana, vaan punakapinana, jota se totisesti täällä olikin, kuten karttaliitteestä ilmenee.

Myös toisen maailmansodan aikana Epilänharju tarjosi hyvät puolustuslinjat, jossa sitä käytettiin ilmapatterin sijoituspaikkana.